

- психолого-педагогічних дисциплін: Автореф. дис. ...канд. пед. наук. - Київ, 2004. – 19 с.
29. Бутенко Г.П. Диагностика самоотношения подростков в психологической службе // Социальные и психологические проблемы активизации человек. фактора в народном хозяйстве: Тез. докл. Всесоюзной науч.-практ. конф.- М., 1987.- Ч.2 - С. 60-62.
30. Петровский А.В. К пониманию личности в психологии // Вопросы психологии. – 1981.- № 2. - С. 42-46
31. Петровский А.В., Петровский В.А. Индивид и его потребность быть личностью // Вопросы философии. – 1982. - № 3. - С. 44-53.
32. Киричук В.О. Психолого-педагогічні умови стимулювання соціально-комунікативної активності старшокласників: Дис. ... канд. пед. наук.- К., 1998. – 199 с.
33. Ключкин В.И. Общественные поручения как средство формирования общественной активности учащихся средних профтехучилищ: Дис. ... канд. пед. наук. – Л., 1985. – 229 с.
34. Чернышкова Л.Г. Активность субъекта социального познания: Дис. ... канд. филос. наук.- Свердловск, 1981. – 205 с.

Л.Б.Нікіфорова

ЗМІСТОВА НАПОВНЕНІСТЬ КАТЕГОРІЇ “ЕМОЦІЙНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ” В СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Автор раскрывает в статье суть категории “эмоциональная культура”. Дает краткий анализ педагогических работ по данной проблеме.

The author of the article considers the essence of the category “emotional culture”. A brief analysis of pedagogical writing in the given problem is adduced in the article.

Актуальність роботи. Одним із стратегічних завдань, визначених Національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ столітті, є створення умов для гармонійного формування особистості. Характер сучасних цивілізаційних процесів

визначається інтенсивним впровадженням в освітянську практику гуманістично зорієнтованих наукових парадигм, спрямованих на цілісний розвиток особистості, активізацію її творчих суб'єктивних можливостей, зростання ерудиції й загальної культури. Тому серед пріоритетних напрямів сучасної педагогічної науки вагоме місце посідає дослідження широкого кола питань культурологічної підготовки особистості, зокрема виховання її емоційної культури.

Мета дослідження. Теоретично обґрунтувати сутність, зміст поняття “емоційна культура” та здійснити аналіз проблеми емоційного виховання особистості на основі сучасних педагогічних досліджень.

Результати дослідження. Теоретичний аналіз сучасних педагогічних досліджень проблеми емоційного виховання дозволив визначити змістову наповненість категорії “емоційна культура” та її роль у формуванні особистості.

Як свідчать дослідження, у сучасній науці існують різнобічні визначення емоційної культури та засобів її виховання.

Так, наприклад, О.С.Белкін під емоційною культурою розуміє поєднання тих думок, ідей, які дозволяють людині сприймати навколишній світ в усьому його духовному й матеріальному багатстві, знаходити в собі найкращі благородні почуття, передавати їх своїм вихованцям, спонукати їх до самовдосконалення, формувати поважне відношення до людей, до моральних цінностей суспільства, нетерпимість до зла, готовність боротися за перемогу добра [1,43].

До небагатьох досліджень, які присвячені вивченню означеної проблеми, можна віднести і роботу В.Я.Семке “Умійте володіти собою, або бесіди про здорову і хвору особистість”. Заслуга вченого полягає в тому, що він не тільки довів роль і значення емоційної культури у становленні особистості, забезпеченні її здорового буття, але й намагався конкретизувати її зміст. До змісту емоційної культури, на думку В.Я.Семке, повинні входити здатність чекати, виявляти витримку, вміти відмовлятися від своїх бажань, які йдуть у розріз з інтересами інших людей.

Наголошуючи на вирішальній ролі та значущості емоцій у становленні здорової особистості, він був упевнений, що дружня участь, прагнення до духовної єдності та взаєморозуміння мають виступати важливими характеристиками змісту емоційної культури. Учений пояснює, що без уміння співчувати, розуміти почуття близьких людей навряд чи можна уявити емоційно культурну людину. “Важливо так формувати своє емоційне життя, щоб поява негативних переживань відразу ж супроводжувалася формуванням позитивних почуттів, оптимістичної установки, яка мов би нейтралізує з самого початку розслаблюючий імпульс” [4, 192].

Заслугове позитивної оцінки дослідження Л.Є.Соколової, присвячене формуванню емоційної культури старшокласників засобами навчально-виховного процесу. На її погляд, емоційна культура – це “певний рівень психологічного розвитку, який забезпечує здатність особистості адекватно проявляти власні емоції та реагувати на емоції інших, управляти емоційним станом і емоційними реакціями на зовнішні та внутрішні діяння, регулювати процеси витрати нервової енергії” [6, 33].

У визначенні структури і змісту емоційної культури дослідниця виходила з урахування специфіки емоцій, емоційного стану та емоційної реакції організму на діяння навколишнього світу. Інтелектуально-емоційні компоненти, - підкреслює вона, служать фундаментом емоційних реакцій особистості; органічна взаємодія між сприйняттям, осмисленням і почуттями, емоційно прийняті цілі діяльності лежать в основі емоційного стану, а оцінювання настрою і відповідні переживання забезпечують характер емоційних реакцій особистості на зовнішні впливи. Органічний характер зв'язків між відчуттям, сприйняттям, осмисленням емоційного стану особистості та оточуючих і емоційними реакціями на зовнішні діяння є тією умовою, яка забезпечує реалізацію механізму формування емоційної культури.

Враховуючи, що процес формування емоційної культури старшокласників пов'язаний із набуттям певної системи знань про суть емоцій, специфічні особливості

емоційної сфери людини, способи формування умінь щодо управління емоціями і накопичення певного емоційного досвіду, Л.Є.Соколова зробила спробу визначити структурні компоненти, конкретизувати зміст і показники, які характеризують рівень сформованості емоційної культури старшокласників. Емоційна культура (за результатами її досліджень) включає такі компоненти:

- мотиви емоційного світосприйняття;
- емоційні відчуття і сприйняття навколишньої дійсності і свого "Я";
- знання та вміння, що розкривають природу емоційної сфери людини й управління нею;
- емоційну регуляцію діяльності;
- емоційний контроль і самооцінку.

Вдалим, на наш погляд, є включення дослідницею у зміст емоційної культури таких умінь:

- розділити погляди іншого, зрозуміти його емоційний стан;
- налагодити емоційний контакт, який забезпечує виникнення позитивних емоцій;
- стримувати свої емоційні пориви й не провокувати емоційні зриви однолітків і дорослих;
- вносити доброзичливість, радість у стосунках з оточуючими людьми;
- виділяти позитивне в людях, відчувати те, що переживає інший.

У ході дослідницької роботи Л.Є.Соколова виділила і педагогічні умови формування емоційної культури старшокласників засобами навчально-виховного процесу:

- створення емоційної атмосфери, сприятливої для розвитку особистості школяра;
- задоволення потреби у спілкуванні, розширення сфери емоційних вражень;
- наявність в учнів старших класів установки на регулювання емоційного стану та емоційних реакцій на дії оточуючих;
- накопичення позитивного досвіду, створення в умовах шкільного життя ситуацій успіху;
- організація самовиховання;

- організація духовної діяльності;
- уміле використання педагогом емоційних ситуацій.

Заслугою автора є те, що теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено комплекс форм і методів емоційного виховання старшокласників у процесі навчальної та виховної роботи.

Слід виділити роботу Л.М.Сбітнієвої, яка розглядає емоційну культуру як частину духовної культури підлітків, у якій органічно поєднуються емоційно - естетичні сприйняття, емоційний відгук і створення на творчому рівні синтетичного музично-поетичного художнього образу. “Емоційна культура – ознака, яка виявляється у здатності особистості емоційно відгукуватися на інтелектуальні, морально-етичні вияви її життєдіяльності, у потребі творчого творення та перетворення навколишньої діяльності та мистецтва.” [3, 56] Домінантами поняття “емоційна культура підлітків”, на думку вченої, є емоційний відгук, сенсорна культура, емоційно-естетичні переживання та потреба в творчому творінні.

У дослідженні виділені й педагогічні умови виховання емоційної культури засобами вокально-хорової музики. Це:

- здатність школярів емоційно відгукуватись на вокально-хорову музику;
- створення емоційно-естетичної установки та сприйняття і створення музично-поетичного художнього образу;
- спільна естетична діяльність педагогічного колективу школи та дитячого хору.

Особливий інтерес для нашого дослідження становить дисертаційна робота І.М.Силютіної, яка присвячена проблемам формування емоційної культури студентів педагогічного училища засобами мистецтва.

Зокрема, тут подається визначення поняття “емоційна культура майбутнього вчителя”, яка розуміється як “система ціннісно-теоретичної, потребнісно-мотиваційної, емоційно-вольової та оперативно-практичної оснащеності особистості для успішного здійснення катарсичної діяльності” [5,54]. У структуру емоційної культури студентів автор дослідження включає катарсичні цінності, потреби, переживання й

здібності. Структуру емоційної культури І.М.Силютіна представляє через структуру катарсичної діяльності. Дослідниця робить висновок, що емоційна культура – це інтегративна духовно-практична характеристика особистості. Почуттєвий елемент у культурі органічно пов'язаний з іншими її компонентами. Можна погодитись з автором, що “розвивати емоційну культуру – це значить формувати людину як духовну фізичну систему” [8, 80].

Значна увага останнім часом приділяється формуванню емоційної культури майбутніх учителів (І.В.Могилей, І.П.Анненкова). Емоційна культура розглядається ними як одна з провідних професійно–важливих якостей особистості, від якої багато в чому залежить ефективність навчання і головним чином формування емоційно забарвлених стосунків суб'єктів педагогічної діяльності, успішність педагогічного спілкування. Основна увага приділяється вивченню питань емоційного взаємовпливу в процесі педагогічного спілкування, способів установлення взаєморозуміння та сприятливого психологічного клімату в навчанні і вихованні як провідних умов самореалізації педагога й учнів, їхнього особистісного зростання.

Таким чином, за результатами розглянутих наукових досліджень можна зробити **висновок**, що проблема виховання емоційної культури, її змістового наповнення є загально визнаною. Дослідники одностайно розглядають емоційну культуру як частину загальної культури, як один з компонентів багатогранного і складного процесу. В більшості випадків визначення емоційної культури ґрунтується на сумарному підході до розкриття її змісту, довільному виділенні її складників. Практично усі дослідники підходять, на наш погляд, дещо однобічно до визначення емоційної культури, зазначаючи, що це - здатність до співпереживання, уміння емоційно правильно відгукуватися на переживання іншої людини. Ми вважаємо, що таке трактування сутності емоційної культури не розкриває усіх її аспектів і складових.

На наш погляд, емоційна культура має передбачати щирість і свободу проявів почуттів (адже це сприяє кращому духовному спілкуванню людей), взаєморозумінню, більш

ефективній діяльності, творчості. Поряд з цим, вона повинна включати стриманість і самоволодіння тими почуттями, які можуть неприємно впливати на інших людей, гальмувати контакти, викликати непорозуміння. Цього можна досягти у процесі самовиховання особистісної культури.

Розвинена емоційна культура людини яскраво віддзеркалюється в естетиці душі, красі почуттів, які висловлює особистість. Адже естетика емоцій та почуттів органічно пов'язана з естетикою людських жестів, міміки, пантоміміки. Краса і виразність рухів тіла представляють етичний світ людини або викликають огиду й неприємні асоціації. Саме тому так необхідно в складних сучасних умовах займатися вихованням емоційної культури особистості.

Література

1. Бех І.Д. Емоції в процесі морального виховання молоді // Початкова школа. – 1996 . - №10.
2. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя, Харків “Основа”, 1998.
3. Сбитнева Л.Н. Воспитание эмоциональной культуры подростков средствами вокально-хоровой музыки: Дис... канд.пед.наук: 13.00.01 – Луганск, 1996.
4. Семке В.Я. Умейте властвовать собой, или беседы о здоровой и больной личности. – Новосибирск: “Наука”, 1991.
5. Силютіна І.М. Формування емоційної культури студентів педагогічних училищ засобами мистецтва: Автореферат дис... канд.пед.наук:13.00.01. – Луганськ, 1998.
6. Соколова Л.Е. Формирование эмоциональной культуры старшеклассников средствами учебно-воспитательного процесса: Дис... канд.пед.наук: 13.00.01– Кривой Рог, 1994.

Д.В.Бондаренко

ТРАКТОВКА ПОНЯТИЯ “ЭСТЕТИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА” В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Статья посвящена анализу различных трактовок понятия “эстетическая культура”, что позволило автору